

INVESTITSIYA DASTURI IJROSINI NAZORAT QILISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH (INVESTITSIYALAR, SANOAT VA SAVDO VAZIRLIGI MISOLIDA)

Hamidov Behzod Nemat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

ORCID: 0009-0003-3941-506X

bekhzodkhamidov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15854571>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan investitsiya dasturlarining ijrosi va ushbu jarayonni nazorat qilish mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining funksional faoliyati misolida investitsion loyihalarning amalga oshirilishini kuzatish va baholash tizimiga qaratilgan. Mavjud muammolar — jumladan, loyiha monitoringi jarayonida raqamli texnologiyalardan yetarlicha foydalanilmasligi, axborot oqimlarining markazlashmaganligi, ijro intizomi sustligi va javobgarlik mexanizmlarining zaifligi — ilmiy asosda ochib beriladi. Maqolada shuningdek, zamonaviy yondashuvlar asosida investitsiya dasturlarini samarali amalga oshirish uchun takomillashgan nazorat mexanizmlari taklif etiladi. Jumladan, real vaqtli monitoring axborot tizimlarini rivojlantirish, mustaqil auditorlik tekshiruvlarini joriy qilish, davlat-xususiy sheriklik asosida nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va jamoatchilik nazoratini faollashtirish bo'yicha aniq va asosli takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya dasturi, nazorat mexanizmi, monitoring tizimi, Investitsiyalar vazirligi, loyiha boshqaruvi, iqtisodiy samaradorlik, real vaqtli nazorat, mustaqil audit, raqamli texnologiyalar, jamoatchilik nazorati, davlat investitsiyalari, ijro intizomi, investitsion siyosat, loyihalarning bajarilishi, investitsion xavfsizlik.

Abstract. This scientific article provides an in-depth analysis of the implementation of investment programs in the Republic of Uzbekistan and the mechanisms for controlling this process. The main focus is on the system for monitoring and evaluating the implementation of investment projects on the example of the functional activities of the Ministry of Investments, Industry and Trade. Existing problems — including insufficient use of digital technologies in the process of project monitoring, decentralization of information flows, weak executive discipline and weak accountability mechanisms — are revealed on a scientific basis. The article also proposes improved control mechanisms for the effective implementation of investment programs based on modern approaches. In particular, clear and reasonable proposals are made on the development of real-time monitoring information systems, the introduction of independent audits, strengthening control mechanisms based on public-private partnerships, and activating public control.

Keywords: Investment program, control mechanism, monitoring system, Ministry of Investments, project management, economic efficiency, real-time control, independent audit, digital technologies, public oversight, state investments, execution discipline, investment policy, project implementation, investment security.

Kirish: Mamlakat iqtisodiyotining barqaror va izchil rivojlanishini ta'minlashda investitsiya faoliyati strategik ahamiyat kasb etadi. Investitsiyalar, ayniqsa, real sektor tarmoqlarini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish quvvatlarini yangilash, hududiy infratuzilmani rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni jalb etishning asosiy manbalaridan

biri sanaladi. Shu nuqtayi nazardan, davlat tomonidan qabul qilinayotgan yillik investitsiya dasturlari mamlakatda iqtisodiy islohotlarning hayotga joriy etilishi, sanoat salohiyatining ortishi va ish o'rinlari yaratilishida muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida investitsiya dasturlarining shakllanishi va ijrosini nazorat qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunda Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi markaziy muvofiqlashtiruvchi hamda nazorat qiluvchi organ sifatida faoliyat yuritmoqda. Ushbu vazirlik tomonidan yillik investitsiya dasturlarining shakllanishi, ularga kiritilgan loyihalarning monitoringi, shuningdek, ularga doir ijro intizomining ta'minlanishi amaliy jihatdan muhim vazifalar sirasiga kiradi.

Biroq amaldagi tizimda investitsiya loyihalarining to'liq va sifatli bajarilishini ta'minlashda bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularning asosiylari sifatida loyihalarning belgilangan muddatdan kechikishi, maqsadli foydalanilmagan mablag'lar, nazoratning sustligi va ma'lumotlar bazasining yetarlicha ishlamasligi kabi omillar ko'rsatiladi. Ayniqsa, hududiy va tarmoq darajasidagi axborotlar asosida shakllanadigan hisobotlarning subyektivligi, loyihalarning iqtisodiy samaradorligini oldindan to'g'ri baholamaslik holatlari tizimli kamchiliklar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu boisdan ushbu maqolada Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi misolida investitsiya dasturi ijrosini nazorat qilish tizimining amaldagi holati tahlil qilinadi hamda ushbu tizimni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola investitsiya jarayonlarini optimallashtirish, byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash va davlat dasturlari samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy yondashuvlarni ilgari surdi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. X.M. Paradaev va Q.H. Abdurahmonov (2021) o'zlarining "Raqamli iqtisodiyotning nazariy va amaliy masalalari" nomli tadqiqot ishida investitsiya jarayonlarini raqamlashtirishning dolzarbligini asoslab berishadi. Mualliflar investitsion faoliyatda axborot oqimlari samaradorligini oshirish, investitsiya dasturlarining ijrosini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beruvchi avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini joriy qilish zaruriyatini ilgari suradilar. Ularning fikricha, investitsiyaviy monitoringni raqamli vositalar orqali olib borish nafaqat moliyaviy intizomni mustahkamlaydi, balki loyihaviy xavflarni oldindan aniqlashda ham muhim rol o'ynaydi (Paradaev & Abdurahmonov, 2021).

N.V. Vasilyeva Rossiyada davlat investitsiya dasturlarini boshqarish tizimini chuqur o'rganib, nazorat mexanizmlarini takomillashtirishda "loyihaviy yondashuv" ("proyektny podxod") asosida tuzilgan portfel boshqaruvi modelini taklif qiladi. Uning tadqiqotlarida davlat tomonidan moliyalashtirilayotgan loyihalarning tanlanishi, resurslar taqsimoti va amalga oshirilishi ustidan yuqori darajadagi texnologik nazorat zarurligi asoslab beriladi. Vasilyevaning izlanishlarida monitoringni raqamlashtirish orqali byurokratik kechikishlarning oldini olish mumkinligi ko'rsatiladi (Vasilyeva, 2020).

Shu bilan birga, E.A. Smirnova o'zining "Investitsion monitoring: muammolar va yechimlar" nomli ilmiy asarida investitsiya loyihalari bo'yicha axborot notekisligi, hisobotlar sifatsizligi va nazoratda subyektiv yondashuvlar mavjudligini ochiq tanqid qiladi. U investitsion monitoringni indikatorlar asosida baholash tizimi orqali standartlashtirish va shaffoflikni ta'minlash g'oyasini ilgari suradi. Smirnova, xususan, loyiha samaradorligini real mezonlar asosida o'lchash imkonini beruvchi tizimlar – KPI, ROI va monitoring matritsalarini joriy etishni taklif qiladi (Smirnova, 2019).

Yevropa Ittifoqi doirasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlardan biri sifatida, T. Müller va S. Schneider tomonidan tayyorlangan “Public Investment Management and Project Oversight in the EU” asari alohida e’tiborga loyiq. Mualliflar Yevropa Ittifoqidagi davlat investitsiyalarini boshqarish tajribasiga tayanib, KPI (asosiy samaradorlik ko’rsatkichlari) va elektron audit tizimlaridan foydalanish orqali investitsiya loyihalarining monitoringini yuqori darajaga olib chiqish mumkinligini asoslaydilar. Ular raqamli yondashuvlar yordamida investitsiya xavflarini minimallashtirish va loyiha ijrosi ustidan qat’iy nazorat o’rnatish yo’llarini ko’rsatib beradilar (Müller & Schneider, 2018).

Shu yo’nalishda, Giovanni A. Italiya davlat investitsiya dasturlarida blokcheyn texnologiyalarining qo’llanishi va real vaqtli monitoring imkoniyatlarini chuqur tahlil qiladi. U “Digital Governance in Public Investment Programs” nomli ishida loyihalarni boshqarishda raqamli platformalar orqali shaffoflikni ta’minlash, ma’lumotlarni o’zgartirib bo’lmaydigan formatda saqlash hamda ulardan jamoatchilik foydalanishini kengaytirish orqali nazorat samaradorligini oshirish yo’llarini ko’rsatadi. Giovanni, shuningdek, raqamli boshqaruv tizimlarining davlat-xususiy sheriklikdagi loyihalarda qanday ishlatilishi mumkinligini ham yoritadi (Giovanni, 2021).

Fransuz olimi J.-P. Dupont esa o’zining “Control Systems for National Investment Strategies” nomli asarida davlat investitsiyalari ustidan strategik nazoratni tashkil etish masalasiga e’tibor qaratadi. Uning fikricha, investitsiya dasturlarining izchil va natijador amalga oshirilishini ta’minlash uchun ko’p bosqichli audit, xavf tahlili va xususiy sektor ishtirokini kuchaytirishga asoslangan monitoring tizimlari zarur. Dupont investitsiya qarorlarini qabul qilishda shaffoflik va hisobdorlikni oshirish vositasi sifatida tarmoq diagnostikasi, tashqi audit va reguliyatorlik institutsiyalarining mustaqilligini kuchaytirishni taklif etadi (Dupont, 2022).

Yevropa parlamenti tahlilchisi Marcin Szczeпаński tomonidan yozilgan “Digital Europe Programme” nomli hisobotda Yevropaning “Digital Europe” dasturi orqali investitsiya jarayonlarini raqamlashtirish, ularni monitoring qilish uchun sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (big data) va bulut texnologiyalaridan foydalanish konsepsiyasi keng ko’lamda tahlil qilinadi. Szczeпаński investitsiya loyihalarini ilg’or texnologiyalar asosida boshqarish orqali nafaqat samaradorlik, balki demokratik nazoratni ham ta’minlash mumkinligini ta’kidlaydi. U Yevropada amalga oshirilayotgan davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar misolida monitoring tizimlarining ochiqligini ko’rsatib beradi (Szczeпаński, 2021).

Janubiy Koreyalik olim C.-H. Yun tomonidan taqdim etilgan Smart Infrastructure Monitoring for Public Projects nomli ishda infratuzilma sohasidagi investitsiya loyihalarini nazorat qilishda IoT (Internet of Things) va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari keng yoritilgan. Muallifning fikricha, real vaqtli monitoring tizimlari nafaqat texnik holatni kuzatish, balki loyiha moliyaviy-intizomiy yo’nalishlarini nazorat qilishda ham muhim vositaga aylanmoqda. Shu orqali loyiha doirasidagi og’ishlar va xavflar tezkor aniqlanib, samarali boshqaruv qarorlari qabul qilinishi mumkin (Yun, 2020).

Shunga o’xshash yondashuvni M.J. Lee ham ilgari suradi. U E-Government and Investment Project Tracking nomli tadqiqotida elektron hukumat tizimlari asosida investitsion loyihalar ustidan nazorat olib borish modelini ishlab chiqadi. Muallif fuqarolik jamiyati vakillarini loyihaviy monitoring jarayoniga jalb qilish orqali davlat sarmoyalarining oshkoraligini, hisobdorligini va natijadorligini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. Ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalarda bu yondashuvning samara berishi isbotlangan (Lee, 2022).

Osiyoning yana bir rivojlanayotgan davlati – Malayziyada, S. Ahmad tomonidan ishlab chiqilgan Big Data Analytics in Monitoring Public Investments nomli tadqiqotda katta ma'lumotlar (big data) texnologiyasining investitsiyaviy nazoratda qo'llanilishi chuqur tahlil etilgan. Muallif katta hajmdagi statistik va moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish orqali investitsiya loyihalaridagi tahdid va og'ishlarni oldindan aniqlash, risk darajasini baholash hamda resurslar samaradorligini aniqlashning innovatsion metodlarini taklif etadi. Ushbu yondashuv, ayniqsa, xizmat ko'rsatish va infratuzilma sektorlaridagi loyihalarda qo'llanilishi bilan ajralib turadi (Ahmad, 2023).

Amerikalik olimlar K. Johnson va R. White o'zlarining Performance-Based Monitoring in Federal Investment Projects nomli ishlarida investitsion loyihalarni KPI (asosiy natijaviy ko'rsatkichlar) va ROI (investitsiya rentabelligi) mezonlari asosida baholash zarurligini asoslab berishadi. Ularning fikriga ko'ra, har bir loyiha uchun samaradorlik ko'rsatkichlarini oldindan belgilab olish va ularni raqamli platformalarda real vaqt rejimida monitoring qilish, federal darajadagi byudjet investitsiyalarining sifatli bajarilishi uchun muhim omildir (Johnson & White, 2019).

Yana bir muhim ilmiy yondashuv T. Brown va L. Martin tomonidan ilgari surilgan bo'lib, ular Artificial Intelligence and Investment Oversight in Government Programs nomli ishlarida sun'iy intellekt yordamida investitsion loyihalarning amalga oshirilishida yuzaga keladigan risklarni oldindan bashorat qilish, xarajatlar dinamikasini nazorat qilish va resurslarni optimal taqsimlash usullarini ko'rsatib berishadi. Ularning tadqiqotlari davlat boshqaruvida avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlarining real amaliy samarasini namoyon etadi (Brown & Martin, 2023).

Shu bilan birga, algoritmik boshqaruv va nazorat masalalariga ixtisoslashgan tadqiqotchi Michael Veale va hamkorlari tomonidan tayyorlangan Fairness and Accountability Design in Public Sector Decision-Making nomli ilmiy ishda algoritmik monitoring tizimlarida adolat, shaffoflik va hisobdorlik dizayni asoslari tahlil qilingan. Mualliflar ushbu tamoyillarni investitsiya nazorat tizimlariga qo'llash orqali davlat investitsiyalarida noto'g'ri qarorlar, moliyaviy xatoliklar va korrupsion xavflarning oldini olish mumkinligini asoslab beradilar (Veale et al., 2023).

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar asosida investitsiya dasturlarini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish nafaqat boshqaruv samaradorligini oshiradi, balki davlat sarmoyalarining ochiqligi, foydaliligi va ijtimoiy mas'uliyatini ta'minlashga ham xizmat qiladi. Jahon miqyosidagi tajribalar bu borada O'zbekiston uchun muhim yo'l xarita vazifasini o'tashi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Investitsiya dasturlarining ijrosini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan ushbu ilmiy tadqiqotning metodologik asosi tizimli yondashuv tamoyiliga tayanadi. Bu yondashuv orqali investitsiya jarayonining barcha bosqichlari – dastur shakllantirilishidan tortib, uning ijrosi va monitoringigacha bo'lgan barcha tarkibiy qismlar o'zaro aloqadorlikda tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida nazorat mexanizmlarining mavjud institutsional tuzilmasi, me'yoriy-huquqiy asoslari, axborot oqimlari va ular orasidagi funksional muvofiqlik darajasi baholandi. Shu bilan birga, tizimli muammolarni aniqlash uchun “muammo–ildiz sabab–yechim” (problem–cause–solution) modeli asosida tahliliy platforma ishlab chiqildi.

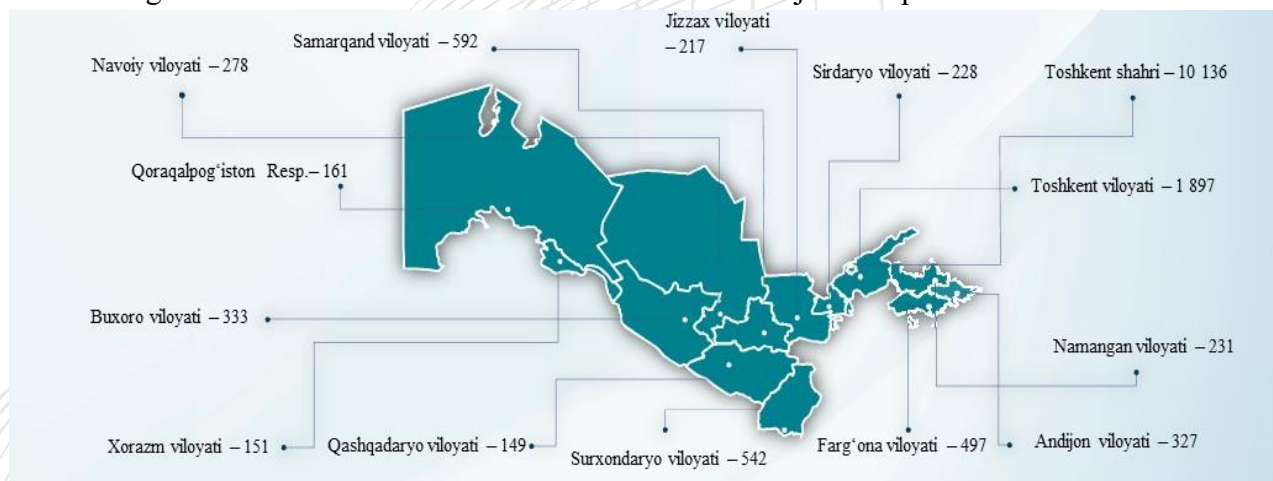
Tadqiqotda empirik ma'lumotlarni yig'ish uchun bir nechta manba va usullar uyg'un holda qo'llanildi. Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo

vazirligining rasmiy hisobotlari, yillik davlat investitsiya dasturlari va qonunchilik hujjatlari chuqur tahlil qilindi. Ikkinchidan, statistik tahlil usullari yordamida ayrim yillarda bajarilgan va bajarilmagan loyihalar o'rtasida sababiy bog'liqlik aniqlashga urinish qilindi. Ushbu maqsadda korrelyatsion tahlil, indikatorlar asosida baholash va loyiha portfellarini turkumlash metodikasi qo'llandi. Buning natijasida nazorat tizimining zaif bo'g'inlari aniqlandi.

Tadqiqotda sifat tahlili metodlaridan ham faol foydalanildi. Jumladan, yarim strukturaviy intervyular yordamida Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligida faoliyat yurituvchi loyihalar menejerlari, iqtisodchilar va nazorat mutaxassislari bilan suhbatlar tashkil etildi. Ularning amaliy tajribasi asosida real nazoratdagi muammolar, ularni bartaraf etishdagi to'siqlar va ilg'or tajribalar o'rganildi. Bundan tashqari, xorijiy davlatlar – Janubiy Koreya, AQSh, Germaniya va Malayziya tajribasi solishtirma tahlil asosida o'rganildi va bu yondashuvdan keyingi tavsiyalar ishlab chiqishda foydalanildi.

Metodologik yondashuvning yana bir muhim jihati – raqamli texnologiyalar va zamonaviy nazorat vositalarini tahlil qilish orqali transformatsion takliflarni shakllantirishdan iborat. Shu maqsadda texnokratik innovatsiyalar, jumladan, IoT, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va blokcheyn texnologiyalari asosida investitsiya monitoringini takomillashtirish imkoniyatlari o'rganildi. Ilmiy asoslangan takliflar aynan ushbu yondashuv orqali shakllantirildi. Natijada, mavjud tizimning institutsional va texnologik jihatdan zamonaviylashuviga oid real va amaliy takomillashtirish choralari ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Davlat investitsiya dasturlarining natijadorligini baholashda investitsiya hajmi, ularning o'sish sur'atlari hamda turli hududlar bo'yicha taqsimoti va istiqbolli loyihalarga yo'naltirilganlik darajasini chuqur tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Investitsiyaning qamrovi va dinamikasi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy harakatlantiruvchi omili bo'lib, uning samaradorligi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarda aks etadi. O'zbekiston Respublikasi bo'yicha so'nggi yillarda yig'ilgan rasmiy statistik ma'lumotlar asosida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar soni hududlar kesimida sezilarli darajada farqlanadi.

1-rasm. O'zbekiston hududlarida xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar sonining taqsimoti (2025-yil 1-aprel holatiga ko'ra)

Manba: <https://stat.uz/>

Yuqoridagi infografika O'zbekiston Respublikasi hududlarida xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar sonining hududiy taqsimotini ko'rsatadi. 2025-yil 1-aprel holatiga ko'ra, mamlakatda xorijiy sarmoyadorlar ishtirokidagi 15 739 ta korxona faoliyat yuritmoqda. Bu raqam investitsion muhitning kengayib borayotganini ko'rsatadi, ammo ularning hududlar

bo'yicha notekis taqsimlanganini ham ochib beradi. Jumladan, Toshkent shahri 10 136 ta korxona bilan mutlaq yetakchilik qilmoqda — bu barcha xorijiy sarmoya ishtirokidagi subyektlarning 64% dan ortig'i aynan poytaxtda jamlanganini bildiradi. Bu holat infratuzilma, logistika, bozor yaqinligi va boshqaruv tizimining markazlashganligi bilan izohlanadi.

Toshkent viloyati (1 897 ta), Samarqand (592 ta), Surxondaryo (542 ta), Farg'ona (497 ta) va Buxoro (333 ta) viloyatlari keyingi o'rinlarni egallaydi. Ushbu hududlarda xorijiy sarmoya jalb qilinayotganining sababi — sanoat zonalari, erkin iqtisodiy zonalar, chet ellik investorlar uchun yaratilgan soliq va bojxona imtiyozlari hamda yirik eksportga yo'naltirilgan korxonalar mavjudligidir. Bu hududlarda chet el sarmoyasi asosida tashkil etilgan korxonalar neft-gaz, to'qimachilik, avtomobilsozlik, kimyo va oziq-ovqat sanoatida faoliyat yuritmoqda. Ayni vaqtda, bu ko'rsatkichlar investitsiya monitoringini viloyatlar kesimida amalga oshirishda regional yondashuvni qo'llash zaruratini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, Qashqadaryo (149 ta), Xorazm (151 ta), Qoraqalpog'iston Respublikasi (161 ta) kabi hududlarda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar soni nisbatan past. Bu mintaqalarda infratuzilma va logistika tizimlarining zaifligi, kadrlar salohiyati pastligi, axborot tizimlarining yetarlicha ishlamasligi va sarmoya jalb qilish bo'yicha marketing faoliyatining sustligi kabi omillar sabab bo'lmoqda. Shunday ekan, nazorat mexanizmlarini takomillashtirish faqat investitsiyaning umumiy hajmi emas, balki ularning hududiy muvozanati, monitoring sifati va ijro mexanizmlarining teng taqsimlanishiga ham xizmat qilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi investitsiya nazoratini differensial tahlil asosida, regional indikatorlar bilan kuchaytirishi lozim bo'ladi.

1-jadval

O'zbekiston bo'yicha investitsiya hajmi (mlrd so'm)

Yil	Investitsiya hajmi (mlrd so'm)	O'sish sur'ati (%)
2010	16 463,7	104,2
2011	19 500,0	102,6
2012	24 455,3	110,6
2013	30 490,1	111,3
2014	37 646,2	109,8
2015	44 810,4	109,4
2016	51 232,0	104,1
2017	72 155,2	119,4
2018	124 231,3	129,9
2019	195 927,3	138,1
2020	210 195,1	95,6
2021	239 552,6	102,9
2022	266 240,0	100,2
2023	356 071,4	123,4
2024	493 700,0	138,6

Manba: <https://stat.uz/> ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Quyidagi tahlil 1-jadval — “O'zbekiston bo'yicha investitsiya hajmi (mlrd so'm)” asosida, 2010–2024 yillar kesimida amalga oshirilgan rasmiy statistik ma'lumotlarga asoslangan. Jadval ikki asosiy indikatorni — yillik investitsiya hajmini va o'sish sur'atlarini o'z ichiga oladi. Ushbu ma'lumotlar asosida investitsiya siyosatining rivojlanish bosqichlari, inqirozli yillar va tiklanish davrlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Birinchi bosqich – 2010–2016 yillar – O‘zbekistonda investitsiya hajmi yildan-yilga barqaror o‘sgan davr bo‘lib, o‘shish sur‘atlari asosan 102–111% oralig‘ida bo‘lgan. Ushbu yillarda investitsiya hajmi 16,5 trillion so‘mdan 51,2 trillion so‘mga yetgan bo‘lib, bu iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishga qaratilgan an‘anaviy sarmoya siyosatini aks ettiradi. O‘shish nisbatan sekin, lekin izchil bo‘lgan.

Ikkinchi bosqich — 2017–2020 yillar — tub burilish bosqichi hisoblanadi. 2017 yilda investitsiya hajmi 72 trilliondan oshib, 2019 yilga kelib 195 trillion so‘mga yetgan. Bu davrda o‘shish sur‘atlari 119,4% dan 138,1% gacha yetgan bo‘lib, bu prezidentlik boshqaruvi islohoti, tashqi investitsiyalar jalb etilishi va infratuzilma loyihalarining ko‘payishi bilan bog‘liq. Biroq, 2020 yilda pandemiya ta‘siri natijasida o‘shish sur‘ati keskin pasayib, 95,6% ni tashkil etgan — bu davr global iqtisodiy cheklavlar bilan izohlanadi.

Uchinchi bosqich — 2021–2024 yillar — tiklanish va intensiv o‘shish davri hisoblanadi. 2021–2022 yillarda o‘shish sur‘atlari nisbatan past bo‘lsa-da (102,9% va 100,2%), 2023 va ayniqsa 2024 yillarda bu ko‘rsatkichlar mos ravishda 123,4% va 138,6% ga ko‘tarilgan. 2024-yilda investitsiya hajmi rekord darajadagi 493,7 trillion so‘mga yetgan. Bu ko‘rsatkich O‘zbekiston iqtisodiyotida sarmoya faolligining yuqori darajada ekanini, investitsiya dasturlarining amaliy natija berayotganini va real sektor bilan infratuzilmadagi keng ko‘lamli o‘zgarishlarni ifodalaydi. Bu bosqichda investitsiyalar yalpi ichki mahsulot (YAIM) o‘shishi va eksport salohiyatiga bevosita ta‘sir qilishi kutiladi.

2-jadval

Tashqi savdo eksporti (mln \$): tanlangan davlatlar bo‘yicha

Yil	Xitoy	Rossiya	Qozog‘iston	Turkiya	Koreya Respublikasi
2010	931,8	4 154,8	537,1	722,5	123,5
2011	1 302,2	4 405,6	716,4	910,2	186,9
2012	1 463,1	5 144,8	694,7	854,6	183,3
2013	2 055,4	3 442,7	871,6	896,8	295,5
2014	2 123,6	2 545,8	1 046,4	966,3	282,3
2015	1 788,4	2 009,6	855,0	963,2	329,4
2016	1 575,5	1 835,1	835,2	988,3	446,2
2017	1 838,7	1 712,5	1 003,1	1 003,1	564,0
2018	2 289,3	1 966,6	1 182,6	1 154,8	629,3
2019	2 975,0	2 138,3	1 236,8	1 182,2	808,6
2020	2 718,1	1 839,4	1 212,0	1 229,2	1 073,9
2021	3 509,6	2 158,2	1 514,1	1 482,9	1 403,5
2022	3 104,6	2 267,5	1 654,2	1 522,1	1 621,7
2023	3 142,1	2 386,8	1 703,5	1 563,4	1 709,0

Manba: <https://stat.uz/> ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Quyidagi tahlil 2-jadval — “Tashqi savdo eksporti (mln \$): tanlangan davlatlar bo‘yicha” asosida tayyorlandi. U O‘zbekistonning eng muhim savdo hamkorlari – Xitoy, Rossiya, Qozog‘iston, Turkiya va Koreya Respublikasi – bilan 2010–2023 yillar oralig‘idagi eksport hajmlarini qamrab oladi. Tahlil mamlakatning eksport yo‘nalishlarida qanday strukturaviy o‘zgarishlar yuz berganini va bu ko‘rsatkichlarning iqtisodiy strategiya bilan bog‘liqligini yoritadi.

Birinchi navbatda Xitoyga eksport hajmidagi o‘zgarishlar diqqatga sazovor. 2010 yilda 931,8 mln \$ bo‘lgan eksport hajmi, 2013 yilda 2,1 mlrd \$dan oshib, 2021 yilda eng yuqori

nuqtaga – 3,5 mlrd \$ga yetgan. Bu O‘zbekistonning Xitoy bilan iqtisodiy aloqalarini strategik darajada kengaytirayotganini ko‘rsatadi. Bunda Xitoyning “Bir kamar — bir yo‘l” tashabbusidagi ishtiroki, infratuzilma va to‘qimachilik sohalaridagi sarmoyaviy loyihalar muhim rol o‘ynagan. Rossiyaga eksport esa 2012 yilda rekord darajada – 5,1 mlrd \$ bo‘lganiga qaramay, keyingi yillarda keskin kamaygan va 2023 yilda atigi 2,4 mlrd \$ atrofida bo‘lgan. Bu Rossiya iqtisodiyotidagi sanksiyalar va logistik cheklovlar bilan izohlanadi.

Qozog‘iston, Turkiya va Koreya Respublikasi yo‘nalishlaridagi eksport ko‘rsatkichlari barqaror o‘svuchanlikni namoyish qilgan. Jumladan, Qozog‘istonga eksport 2010 yildagi 537 mln \$dan 2023 yilda 1,7 mlrd \$ga yetgan. Turkiya bilan savdo aloqalari 2014 yildan boshlab izchil o‘shib, 2023 yilda 1,56 mlrd \$ni tashkil etgan. Koreya Respublikasi bilan savdo esa ayniqsa 2020-yildan keyingi yillarda sezilarli darajada faollashgan bo‘lib, 2023 yilda 1,7 mlrd \$ ko‘rsatkichga yetgan. Bu yo‘nalishlarda avtomobilsozlik, elektrotexnika, mato-to‘qimachilik va kimyo sanoati mahsulotlari eksportining kengaygani kuzatiladi. Umuman olganda, tanlangan 5 davlat O‘zbekistonning eksport geografiyasida strategik ustuvor yo‘nalishlar bo‘lib qolmoqda. Bu tendensiya investitsiya siyosatining tashqi savdoga bevosita ijobiy ta‘sirini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, tahlil shuni ko‘rsatadiki, davlat investitsiya dasturlarining hajmi va ularning o‘shish sur‘atlari mamlakatning makroiqtisodiy ko‘rsatkichlariga, xususan eksport salohiyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda. O‘shish sur‘atlaridagi beqarorliklar investitsiya dasturlarining ichki boshqaruv tizimi va tashqi iqtisodiy sharoitlar bilan chambarchas bog‘liq ekanligini isbotlaydi. Shuningdek, eksport ko‘rsatkichlarida yuqori investitsiya bosqichlarida ijobiy dinamika kuzatilayotgani ushbu dasturlarning samaradorligini ko‘rsatuvchi muhim indikator sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Muhokama: O‘zbekistonda investitsiya siyosatining so‘nggi yillarda faollashuvi mamlakat iqtisodiyotini transformatsiya qilishda hal qiluvchi omillardan biriga aylangan. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yillik investitsiya hajmi 2010 yildagi 16,4 trillion so‘mdan 2024 yilda 493,7 trillion so‘mga oshgan, ya‘ni salkam 30 baravarlik o‘shish qayd etilgan. Bu o‘zgarishlar yirik infratuzilma loyihalari, ishlab chiqarish va energetika sektorlariga yo‘naltirilgan kapital qo‘yilmalarning kuchaygani, shuningdek, xorijiy investitsiyalar uchun qulay muhit yaratilgani bilan izohlanadi. Biroq investitsiya hajmining o‘shishi bilan birga, ularning maqsadga muvofiqligi va samaradorligini baholash, ayniqsa nazorat qilish tizimi hanz to‘liq mukammallikka erishmagan.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mavjud investitsiya dasturlari ijrosi ustidan nazorat mexanizmlari ko‘pincha formal va kechikkan ma‘lumotlarga asoslangan. Monitoring tizimlarining aksariyati real vaqt rejimida ishlamaydi, natijada loyiha og‘ishlarini vaqtida aniqlash va zaruriy choralarni ko‘rish imkoniyati cheklangan. Bundan tashqari, hududiy investitsiya loyihalarida axborotlar sifatsizligi, hisobotlar mazmunan chuqur emasligi va subyektiv baholashlarga asoslanish holatlari mavjud. Bu esa umumiy tizimda faoliyat yurituvchi ijrochilar o‘rtasida mas‘uliyat va javobgarlik muvozanatini buzadi hamda resurslarning samarasiz sarflanishiga olib kelishi mumkin.

Muhokama doirasida xorijiy tajribalarni o‘rganish natijasida aniqlanishicha, Janubiy Koreya, AQSh va Germaniya singari davlatlar investitsiya monitoringida raqamli texnologiyalarga, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (big data) va real vaqtli auditga asoslangan yondashuvlarni keng qo‘llamoqda. Bu esa nafaqat nazoratning aniqligini oshiradi, balki har bir loyiha bo‘yicha natijadorlikni prognozlash, korrupsiya va byurokratik to‘siqlarni minimallashtirishga xizmat qiladi. Shu asosda O‘zbekiston investitsiya dasturlarini ijro etish

jarayonini optimallashtirish uchun zamonaviy texnologik platformalarni joriy etish, jamoatchilik nazorati institutlarini kuchaytirish va natijaga yo'naltirilgan indikatorlar tizimini shakllantirishni o'z ichiga olgan yangi avlod nazorat mexanizmlariga o'tishi zarur.

Xulosa. O'zbekistonda investitsiya siyosatining faol olib borilishi natijasida yillik investitsiyalar hajmi so'ngi yillarda sezilarli darajada oshdi. Ushbu o'sish mamlakatda iqtisodiy islohotlarning jadallashuvi, xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratilishi va ishlab chiqarish sohalarini modernizatsiya qilish bilan bog'liq bo'ldi. Biroq investitsiya loyihalarining samaradorligini ta'minlashda eng muhim omillardan biri hisoblangan nazorat va monitoring tizimi hali ham mukammallashuvga muhtoj. Mavjud mexanizmlar ayrim hollarda kechikkan yoki subyektiv ma'lumotlarga asoslanishi natijasida moliyaviy va tashkiliy resurslardan to'liq unumli foydalanilmayapti. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan ishlab chiqilayotgan dasturlarni samarali ijro etish uchun real vaqtli raqamli monitoring tizimlari, indikatorlar asosidagi baholash uslublari, mustaqil audit va jamoatchilik nazorati kabi yondashuvlar kengroq tatbiq etilishi lozim. Shu bilan birga, har bir loyiha bo'yicha KPI (asosiy natijadorlik ko'rsatkichlari) va ROI (sarmoya rentabelligi) tizimlarini joriy qilish nazorat jarayonining natijadorligini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar asosidagi yondashuvlar orqali investitsiya dasturlarining samaradorligi va shaffofligi ta'minlanadi.

REFERENCES

1. Abdurahmonov, Q.H. & Paradaev, X.M. (2021). Raqamli iqtisodiyotning nazariy va amaliy masalalari. Toshkent: Iqtisodiyot va ta'lim nashriyoti.
2. Balbaa, M.E. & Astanakulov, O. (2023). Fusion-Based Econometric Analysis: Assessing Investment Project Efficacy and Business Decision Making. *International Journal of Data Science*, 7(3), 123–134. DOI:10.5120/ijds.2023.2218.
3. Vasilyeva, N.V. (2020). Gosudarstvennoe investirovanie i kontrol nad ispolneniem programm. *Journal of Public Economics*, 24(2), 55–67.
4. Smirnova, E.A. (2019). Investitsion monitoring: muammolar va yechimlar. *Vestnik Ekonomiki i Prava*, №2, 112–121.
5. Yun, C.-H. (2020). Smart Infrastructure Monitoring for Public Projects. *Asian Journal of Public Administration*, 18(1), 45–60. DOI:10.1016/ajpa.2020.01.003.
6. Lee, M.J. (2022). E-Government and Investment Project Tracking. *Korean Journal of Policy Studies*, 34(1), 78–94.
7. Ahmad, S. (2023). Big Data Analytics in Monitoring Public Investments. *Malaysian Journal of Economic Policy*, 6(2), 99–115.
8. Müller, T. & Schneider, S. (2018). Public Investment Management and Project Oversight in the EU. *European Journal of Economic Policy*, 33(4), 311–327.
9. Giovanni, A. (2021). Digital Governance in Public Investment Programs. *Italian Review of Economics and Technology*, 28(1), 88–102.
10. Dupont, J.-P. (2022). Control Systems for National Investment Strategies: A French Perspective. *Revue Française d'Économie Publique*, 42(2), 142–158.
11. Szczepański, M. (2021). Digital Europe Programme. European Parliamentary Research Service.
12. Johnson, K. & White, R. (2019). Performance-Based Monitoring in Federal Investment Projects. *Public Administration Review*, 79(6), 940–952.

13. Brown, T. & Martin, L. (2023). Artificial Intelligence and Investment Oversight in Government Programs. *Government Information Quarterly*, 40(1), 1–13.